

РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОММЕХАНІЗМИ ПЕРЕХОДУ ДО ІННОВАЦІЙНОГО ТИПУ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУTHE MECHANISMS OF TRANSITION TO THE INNOVATIVE TYPE
OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION

Дослідження елементів створення національної інноваційної системи, сучасних і перспективних механізмів переходу до інноваційного сценарію економічних і соціальних секторів на регіональному рівні визначає необхідність аналізу процесів реалізації державної інноваційної політики у сучасному регіоні, за якого елементи інноваційної інфраструктури розвитку певної економічної і соціальної сутності можуть стати загально визначеними механізмами переходу до створення регіональної інноваційної системи. У статті визначено сутність інноваційного типу суспільства та регіону, з'ясовано новий зміст поняття «інноваційний розвиток регіону». Виділено основні наслідки інноваційного розвитку для регіонів України, освіти та зайнятості. Окреслено функціональну значимість регіональної економіки в контексті стимулювання процесів інноваційного розвитку. Визначено конкурентоздатність регіональної економіки на основі раціонального поєднання економічної та громадянської позиції з державною та соціальною справедливістю.

Ключові слова: самоменеджмент, інформаційний менеджмент, інноваційний розвиток, управління змінами, стратегії бізнесу, макроекономіка, соціально-економічний розвиток.

Research as elements of the formation of the national innovation system of existing and promising mechanisms for the transition to an innovative scenario for the development of economic and social sectors at the regional level determines the need to analyze the processes of implementation of state innovation policy in a regional projection and study different points of view on, which infrastructural elements of the development of innovation activity in the economic and social sectors of a particular subject can serve as generally accepted mechanisms for the transition to the formation of regional innovation systems. The innovative type of socio-economic development of territories is defined as the formation of long-term multi-level relations between socio-economic entities based on the ideology of innovation culture, which ensures the creation and implementation of innovations in all spheres of life, as well as an increase in intellectual capitalization as a condition for socio-dominant self-development. The goals of the regional innovation system have been developed. The general goal is to increase the competitiveness of the regional economy, the goals of the first level are the formation of regional clusters, the system of strategic planning and programming, the mechanism of public – private partnership, the development of territories, the reform of education, health and housing, the development of small and medium-sized innovative businesses. It is determined that the main documents regulating the issues of innovative development at the regional level are: strategies of regional socio-economic development, laws on innovation, regional target programs for innovation development. This article explains the purpose of the innovative type of society and region, found a new meaning of innovative development of the region. Selected the main effects of innovative development of regions of Ukraine, education and employment. Defined the functional significance of the regional economy in the context of stimulation of innovative development processes. The competitiveness of the regional economy is determined on the basis of a rational combination of economic and civic position with state and social justice.

Key words: self-management, information management, innovative development, change management, business strategies, macroeconomics, socio-economic development.

УДК [330.341.1:331.102.344]:65.012.6

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct63-2>

Антохов А.А.

д.е.н., професор кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Клевчик Л.Л.

к.е.н., асистент кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Лусте О.О.

к.е.н., асистент кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Antokhov Andriy

Yuri Fedkovych Chernivtsi National University

Klevchik Leonid

Yuri Fedkovych Chernivtsi National University

Luste Olena

Yuri Fedkovych Chernivtsi National University

Постановка проблеми. Створення національної інноваційної системи належить до вищих пріоритетів соціально-економічної політики української держави. Важлива роль у цьому процесі належить регіонам України. Сьогодні саме вони визначають основні напрями та динаміку перетворень в економіці, формують інноваційне середовище з урахуванням місцевих особливостей, опрацьовують і реалізують основні положення регіональної та науково-технічної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема переходу до інноваційного типу територіального розвитку знаходить своє відображення у значній кількості наукових робіт як теоретичного, так і практичного характеру.

Теоретичну основу сучасних досліджень цієї сфери закладено в роботах Й. Шумпетера, П. Друкера, Ф. Хайєка, Н. Кондратьєва, Д. Бела, А. Тофлера, К. Потреро. Важливий внесок у теорію інновації зробили Р. Нельсон, Б. Лундвелл і К. Фрімен, які запропонували концепцію національної інноваційної системи, що являє собою сукупність інститутів, покликаних створювати, зберігати і передавати знання, що визначають нові технології. Економіко-технологічні та організаційні аспекти переходу України до інноваційного типу розвитку комплексно розглянуто в роботах О. Амоші, Є. Бойка, А. Гальчинського, В. Геєця, З. Герасимчука, М. Долішнього, Б. Заблоцького, С. Злупка, В. Кравціва, І. Михасюка, С. Писаренко,

Ю. Стадницького, О. Шаблія, Л. Шевчук та багатьох інших.

Водночас проблеми переходу до інноваційного типу розвитку українських регіонів вивчено недостатньо. Необхідне виділення системи пріоритетів, завдань і механізмів, які дадуть змогу не лише сформувати регіональні стратегії розвитку, а й використовувати особливості економічної структури різних регіонів для підвищення рівня інтегрованості економічного простору країни, розвитку її внутрішнього ринку та формування національної інноваційної системи.

Постановка завдання. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування сутності інноваційного типу соціально-економічного розвитку регіонів України. Завданнями при цьому такі:

- формулювання сутності інноваційного розвитку суспільства, з'ясування нового змісту знань та інновацій;
- виділення основних наслідків інноваційного розвитку для регіонів України;
- окреслення функціональної значимості інноваційного типу соціально-економічного розвитку з метою стимулювання процесів розвитку регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційний тип соціально-економічного розвитку територій визначається як формування довгострокових багаторівневих стосунків між соціально-економічними суб'єктами на основі ідеології інноваційної культури, що забезпечує створення і впровадження інновацій у всіх сферах життєдіяльності, а також підвищення інтелектуальної капіталізації як умови соціально-домінантного саморозвитку [1]. Формування політики інноваційного розвитку регіону повинно здійснюватися з дотриманням певних принципів, підходів та правил, які покладені в її основу, повинно відображати як тактичні, так і стратегічні орієнтири, які можуть бути стабільними протягом тривалого проміжку часу або коригуватися, змінюватись відповідно до ситуації в державі.

З урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду можна сформулювати такі підходи до формування регіональних інноваційних систем:

- індивідуальний характер у рамках єдиної державної нормативно-правової бази;
- державна підтримка, інвестиційні проекти і програми, які відповідають пріоритетам державної соціально-економічної та науково-технічної політики;
- розвиток із використанням наявних конкурентоспроможних компонентів ресурсного, виробничого, наукового та інтелектуального потенціалу;
- вибір напрямів розвитку виходячи з максимально можливого використання наявних конкурентних переваг економіки регіону.

У силу історично сформованих умов українські регіони значно різняться за рівнем

соціально-економічного розвитку, чисельністю населення, за рівнем промислового і науково-технічного потенціалу.

Відповідно до Концепції довгострокового соціально-економічного розвитку України до 2025 р., інноваційний розвиток регіонів орієнтований на [2, с. 147–148]:

- розвиток науково-технічного та освітнього потенціалу великих міських агломерацій із високою якістю середовища проживання і людським потенціалом, динамічною інноваційною та освітньою інфраструктурою;

- формування територіально-виробничих кластерів, орієнтованих на високотехнологічні виробництва в пріоритетних галузях економіки, з концентрацією таких кластерів в урбанізованих регіонах.

Регіональний розвиток сьогодні визначається переважно вже сформованими зонами випереджачого економічного зростання, до яких відносяться:

- найбільші агломерації з найбільш динамічним економічним зростанням, що забезпечує вплив населення та інвестицій;
- великі міста – центри регіонів, зростання яких забезпечується концентрацією сервісних функцій та індустріальних виробництв;
- території, на яких зосереджено видобуток корисних копалин та їх переробка, розвиток котрих менш стійко залежить від кон'юнктури цін, але значні бюджетні надходження дають змогу розвивати людський потенціал та інфраструктуру.

У різних регіонах взаємний вплив і узгодженість зазначених процесів мають різну якість, інтенсивність та визначаються декількома ключовими чинниками, одним з яких є регіональна інноваційна політика. Вона виражається в тому числі в регулюванні інноваційної діяльності на регіональному рівні [3].

Основними документами, регулюючими питання інноваційного розвитку на регіональному рівні, є:

- стратегії регіонального соціально-економічного розвитку (в частині, що визначає розвиток і використання інноваційного потенціалу);
- закони про інноваційну діяльність;
- регіональні цільові програми розвитку інновацій;
- положення про спеціалізовані органи, відповідальні за проведення регіональної інноваційної політики [4].

Більшість українських регіонів різною мірою приділяли увагу розвитку інноваційної діяльності, що знайшло відображення в актах законодавчої підтримки інновацій. Найчастіше ці акти бувають двох видів: регіональні закони про інноваційну діяльність і закони (постанови) про концепції інноваційного розвитку регіону або про програми підтримки інноваційної діяльності. У загальних рисах закони про інноваційну діяльність являють собою документ роз'яснювального спрямування, концепції ж визначають дії регіональної влади з підтримки інноваційної діяльності, які виражаються

у створенні умов для інноваційної діяльності, наданні субсидій і пільг інноваційним підприємствам та організаціям.

Аналізуючи концепції та програми регіонального розвитку регіонів України, можна виділити такі загальні пропозиції:

1. Створення регіональної інноваційної інфраструктури: технопарків, інноваційних центрів, бізнес-інкубаторів тощо, частіше за все із зазначенням термінів і обсягів виділених коштів.

2. Підготовка та перепідготовка кадрів інноваційних галузей, особливо менеджерської ланки (як правило, у місцевих вишах або на базі організованих тренінгових центрів), іноді передбачається фінансування для закордонного стажування фахівців.

3. Проведення конкурсів на кращий інноваційний проєкт і на найкраще впровадження інновацій.

4. Створення Інтернет-сайтів, тематичних баз даних, випуск брошур і монографій, проведення круглих столів та телевізійних програм [5, с. 89–90].

Приблизно в половині чинних стратегій соціально-економічного розвитку регіонів України зафіксовано положення про необхідність проведення додаткових досліджень для визначення напрямів інноваційного розвитку регіону.

Важливим кроком у формуванні законодавчої бази для розвитку інноваційної діяльності є розроблення заходів зі створення механізмів венчурного фінансування, зокрема регіональних венчурних фондів. Однак подібні кроки на даний момент прописані лише в малому числі програм (концепцій) розвитку інноваційної діяльності [6, с. 178].

У деяких регіональних стратегіях (Київська, Харківська, Дніпропетровська області) говориться про необхідність уведення податкових пільг і бюджетної допомоги підприємствам, які впроваджують інновації у виробництво.

Важливість оцінки фактичного стану інноваційного потенціалу вимагає вдосконалення рекомендованих методів і підходів, що застосовуються не лише в наукових цілях, а й в управлінській практиці.

Формування ефективної регіональної інноваційної системи може бути досягнуто за наявності таких умов:

- необхідного рівня розвитку науково-технічного потенціалу регіону;
- конкурентних переваг регіону;
- джерел фінансових коштів;
- реальної підтримки інноваційного розвитку території з боку органів влади [7, с. 163–164].

Вище викладене дає змогу зробити висновок про те, що необхідно звернути увагу на інституційний механізм забезпечення процесів формування та функціонування регіональної інноваційної системи, значний вплив якого не завжди очевидний, але незмінно присутній практично в будь-яких економічних явищах. Побудова регіональної

інноваційної системи обов'язково буде і повинна супроводжуватися процесом інституційних реформ. Оскільки формалізовані види інститутів мають у своїй основі неформальні правила, культуру і традиції, у яких відображається вся історична еволюція свідомості населення даного конкретного регіону і зміна яких у короткі терміни практично неможлива, то процес поступового комплексного заміщення, витіснення і доповнення старих інститутів новими уявляється цілком обґрунтованим і логічним. При цьому повинні бути виявлені й усунені наявні диспропорції у розвитку інститутів, що призводять до таких наслідків, як посилення корупційних явищ, розвиток непродуктивних, а часто навіть шкідливих інституціональних форм. Для України та її регіонів актуальною залишається проблема домінування інститутів влади над інститутами власності, яка веде до уповільнення розвитку інститутів ринку та інститутів інноваційного розвитку.

Теорія і практика показують, що для створення ефективної регіональної інноваційної системи необхідно:

- підвищити попит на інновації з боку більшої частини галузей регіональної економіки, оскільки сьогодні інноваційна активність сконцентрована у вузькій кількості секторів, а технологічне оновлення виробництва спирається переважно на імпорт технологій, а не на вітчизняні розробки;

- підвищити ефективність сектора генерації знань, оскільки відбувається поступова втрата завдатків, що створені в попередні роки, старіння кадрів, має місце зниження рівня досліджень, слабка інтеграція у світовий ринок інновацій і відсутня орієнтація на потреби регіональної економіки;

- подолати фрагментарність створеної регіональної інноваційної інфраструктури [8].

Водночас подальше формування регіональної інноваційної системи, що відповідає перспективам довгострокового розвитку країни, стикається з такими системними проблемами, як:

- наявність низького попиту з боку реального сектору регіональної економіки. При цьому основними економічними чинниками, стримуючими інноваційну активність підприємств реального сектору регіональної економіки, є нестача власних коштів для розширення даного виду діяльності, висока вартість інновацій, економічні ризики і тривалі терміни окупності;

- відсутність розвиненої нормативної правової (законодавчої) бази для здійснення інноваційної діяльності, а також заходів її державної підтримки, включаючи прямі (бюджетне фінансування) і непрямі (податкові преференції, державні гарантії) механізми;

- відсутність дієвих механізмів реалізації державою пріоритетних напрямів розвитку науки, технологій і техніки країни. Наслідком цього стають

нераціональне розпорошення бюджетних коштів і недофінансування досліджень (розвитку знань) у перспективних галузях науки, що забезпечують конкурентоспроможність регіональної економіки на ринку;

– ослаблення зв'язків між науковими організаціями, установами освіти і виробничими підприємствами;

– низька інформаційна прозорість інноваційної сфери;

– недооцінка частиною органів регіональної влади та управління соціально-економічної значущості розвитку інноваційних процесів у регіоні, що призводить до не завжди обґрунтованого вибору галузевих і місцевих пріоритетів технологічного розвитку і, відповідно, до зниження ефективності використання бюджетних коштів.

Під час визначення основних напрямів політики в галузі розвитку регіональної інноваційної системи необхідно передбачити: об'єднання зусиль регіональної влади, спрямованих на формування регіональної інноваційної системи та її ефективне функціонування, об'єднання зусиль і ресурсів регіональних органів влади та підприємницького сектору економіки для активізації інноваційних процесів, об'єднання всіх ланок регіональної

інноваційної системи в єдиний механізм в інтересах формування інноваційного джерела економічного розвитку регіону.

Так, на рівні регіонів для забезпечення їх інноваційного розвитку, на нашу думку, необхідні:

– розроблення стратегії управління інноваціями на рівні регіону;

– розроблення концепції інноваційного розвитку регіонів України, котра враховує об'єктивні і суб'єктивні чинники соціально-економічного розвитку та передбачає механізми реалізації стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку України до 2030 р.;

– створення при обласних адміністраціях спеціального відділу, що відповідає за збір та впровадження інновацій, пошук інновацій як усередині регіону, так і за його межами;

– розроблення заходів зі стимулювання інноваційної активності людських ресурсів;

– організація центрів з оцінки технологій;

– створення центрів регіонального розвитку та поширення нових технологій;

– відбір і бюджетне фінансування інновацій.

Важливо в процесі управління формуванням регіональної інноваційної системи використовувати світовий досвід, який свідчить, що рівень

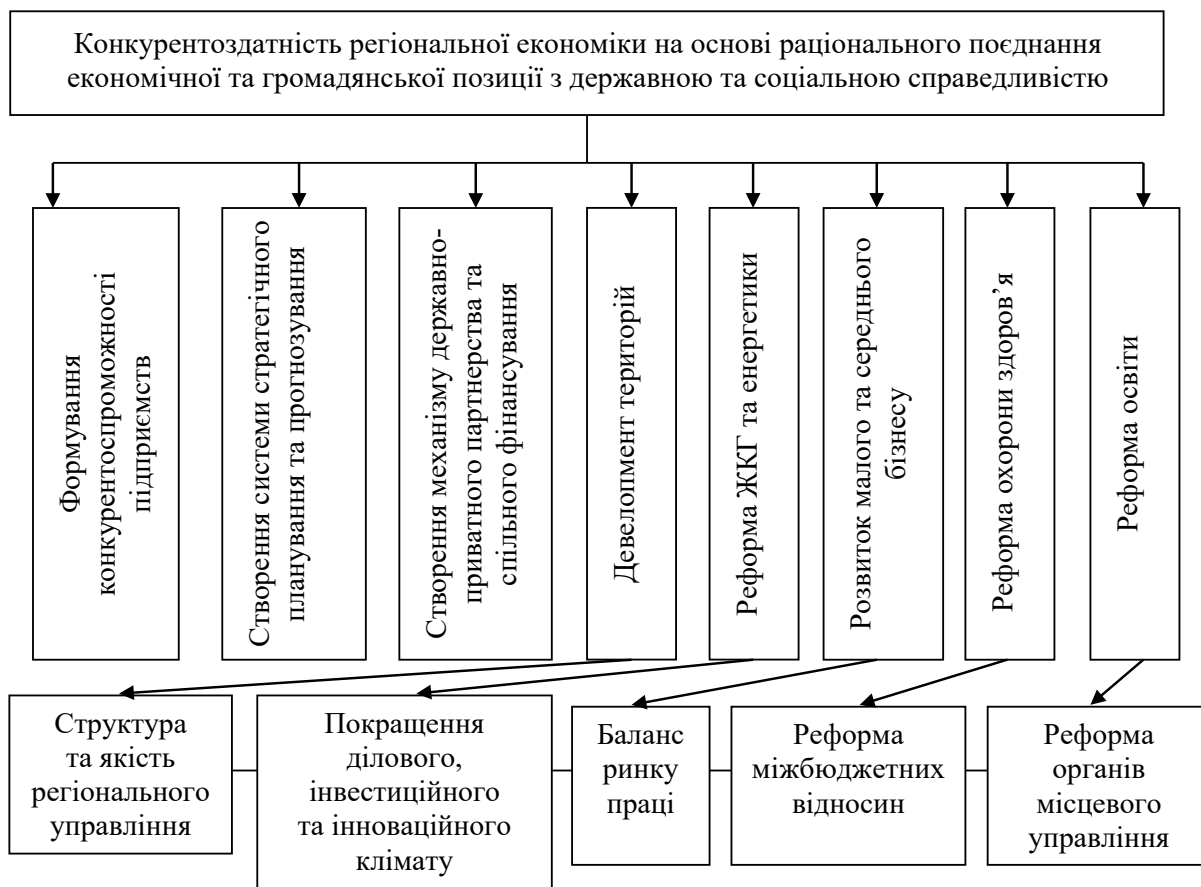

Рис. 1. Цілі формування та розвитку регіональної інноваційної системи

Джерело: розроблено авторами

інноваційного розвитку держави у цілому визначається ступенем адаптованості до інноваційного розвитку регіональних систем.

У світовій економіці вироблено й апробовано на практиці низку заходів, що ведуть до регіонального інноваційного розвитку, таких як:

- місцеві податкові пільги, спрямовані на стимулювання інноваційної діяльності підприємств;
- формування наукових парків та регіональних центрів передових технологій та створення інкубаторів малого бізнесу;

- залучення венчурного капіталу і мобілізація ресурсів приватного сектору на вирішення завдань регіонального розвитку;

- формування підприємницьких мереж і кластерів;
- удосконалення інформаційної, комунікаційної та фінансової інфраструктури [9, с. 337–346].

Формування та розвиток регіональної інноваційної системи можна представити у вигляді дерева цілей (рис. 1). Як генеральна ціль виділяється підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки, цілі першого рівня – формування регіональних кластерів, системи стратегічного планування і програмування, механізму державно-приватного партнерства, девелопмента територій, реформа освіти, охорони здоров'я та ЖКГ, розвиток малого та середнього інноваційного бізнесу.

Досягнення цих цілей зумовлено зміною структури й якості регіонального управління, поліпшенням ділового, інвестиційного та інноваційного клімату, реформою міжбюджетних відносин та місцевого самоврядування, забезпеченням балансу ринку праці [10].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, процес формування регіональних інноваційних систем і, відповідно, функціонування механізму інноваційного розвитку мають ґрунтуватися на низці принципів, серед яких основними, на нашу думку, є:

1. Створення сприятливого середовища для активізації інноваційної діяльності.

2. Формування інноваційної компетенції (регіональна система освіти, проєкти навчання інноваційному підприємництву і стимулювання інноваційної поведінки в молодіжному середовищі).

3. Підвищення інноваційної активності бізнесу (механізми формування інноваційного середовища, стимулювання інновацій на існуючих підприємствах та підтримка створення нових інноваційних компаній, об'єднання зусиль бізнесу, науки і держави на регіональному рівні з реалізації пріоритетних напрямів модернізації та технологічного розвитку, сприяння інноваційному розвитку секторів економіки).

4. Розвиток інноваційної діяльності в галузях економіки і соціальної сфери регіонів України.

5. Розвиток сектору досліджень і розробок (структурна модернізація сектору досліджень і розробок, кадровий потенціал науки, ефективність

державних видатків у сфері науки, відповідність досліджень державним пріоритетам у галузі науки і технологій).

6. Інфраструктура інновацій (розвиток механізмів фінансової підтримки інноваційних проєктів на території України, розвиток інноваційної інфраструктури, заходи підтримки високотехнологічних компаній, міжнародне науково-технічне співробітництво).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Братута О. Реформування державної регіональної політики в Україні з урахуванням досвіду економічно розвинутих країн. *Регіональна економіка*. 2012. № 1(23). С. 57–65.

2. Сімонова В. Теоретичні аспекти стратегічного управління комплексним розвитком регіону. *Регіональна економіка*. 2017. № 1(43). С. 145–152.

3. Wandel C. Industry Agglomerations and Regional Development in Hungary. *Economic Process during European Integration*. Hamburg. Univ. Diss.. 2019. P. 278. URL: <https://www.peterlang.com/document/1068259> (дата звернення: 02.11.2021).

4. Білоусова А. Людський розвиток як домінанта інноваційних перетворень в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика». Донецьк, 2014. 22 с.

5. Осецький В. Модернізація регіональної економіки на основі інноваційно-інвестиційної моделі розвитку. *Економіка та управління*. 2011. № 3. С. 85–88.

6. Ткаченко В. Концептуально-аналітична система компетенцій формування інновацій росту інтелектуального потенціалу. *Вісник економічної науки України*. 2018. Вип. 1(21). С. 175–191.

7. Жихор О. Модель інноваційної політики розвитку регіонів. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2019. Вип. 19. С. 161–166.

8. Смовженко Т., Стеблій Г. Місце і роль мікро- і макроекономіки в економічній науці. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір*. 2013. Вип. 1(99). С. 424–431.

9. Федулова Л. Інститути інноваційного розвитку регіонів. *Економічні інновації*. 2020. Вип. 43. С. 337–346.

10. Регіональна економіка та інтелектуалізація суспільства: інноваційні аспекти взаєморозвитку : монографія / за заг. ред. А. Антохова. Львів : БОНА, 2016. 420 с.

REFERENCES:

1. Bratuta O. (2012) Reformuvannya derzhavnoyi rehionalnoyi polityky v Ukrayini z urakhuvannyam dosvidu ekonomichno rozvynutykh krayin [Reforming the state regional policy in Ukraine taking into account the experience of economically developed countries]. *Regional economy*, no. 1(23), pp. 57–65.

2. Simonova V. (2017) Teoretychni aspekty stratehichnoho upravlinnya kompleksnym rozvytkom rehionu [Theoretical aspects of strategic management of complex development of the region]. *Regional economy*, no. 1(43), pp. 145–152.

3. Wandel C. (2019) Industry Agglomerations and Regional Development in Hungary. Economic Process during European Integration. Hamburg. Univ. Diss., p. 278. Available at: <https://www.peterlang.com/document/1068259> (accessed 02 November 2021).

4. Bilousova A. (2014) Lyudskyy rozvytok yak dominanta innovatsiynykh peretvoren v Ukrayini [Human development as a dominant of innovative transformations in Ukraine]. Donetsk: Donetsk National University.

5. Osetsky V. (2011) Modernizatsiya rehionalnoyi ekonomiky na osnovi innovatsiyno-investytsiynoyi modeli rozvytku [Modernization of the regional economy on the basis of innovation and investment model of development]. *Economics and management*, no. 3, pp. 85–88.

6. Tkachenko V. (2018) Kontseptualno-analitychna systema kompetentsiy formuvannya innovatsiy rostu intelektualnoho potentsialu [Conceptual-analytical system of competencies of formation of innovations of

growth of intellectual potential]. *Bulletin of Economic Science of Ukraine*, vol. 1(21), pp. 175–191.

7. Zhykhor O. (2019) Model innovatsiynoyi polityky rozvytku rehioniv [Model of innovation policy of regional development]. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, vol. 19, pp. 161–166.

8. Smovzhenko T., Steblyi H. (2013) Mistse i rol mikro- i makroekonomiky v ekonomichniy nautsi [The place and role of micro- and macroeconomics in economics]. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine. Problems of Ukraine's integration into the world financial space*, vol. 1(99), pp. 424–431.

9. Fedulova L. (2020) Instytuty innovatsiynoho rozvytku rehioniv [Institutes of innovative development of regions]. *Economic innovations*, vol. 43, pp. 337–346.

10. Antokhov A. (2016) Rehionalna ekonomika ta intelektualizatsiya suspilstva: innovatsiyni aspekty vzayemorozvytku [Regional economy and intellectualization of society: innovative aspects of mutual development]. Lviv, 420 p. (in Ukrainian)